

בעברנו על כל החומר הרב שב"רשומות",
אנו מרגישים כי ידים אמונות טפחו בו, ויכול
הוא אפוא לשמש כעדות המערכת עצמה,
דוגמא יפה לאתה העבודה החדשה בספרותנו,
שנקראה עבודת רשומות".

נ. ג.

העבר.

זורנאל לדברי ימי היהודים והיהדות.
יוצא אחת לכל רבע שנה. העורך
שאר גינזבורג, המשתתפים
בעריכה: דר משה אליעזר
אייזנשטדט, בן ציון כץ
ושמואל ראזנפעלד. המוציא
הוצאת "חיים" לזכר המנוח ר' חיים
כהן, תרע"ח, כרך ב' שבטניסן,
פטרוגרד.

יצאת כרך ב' של מכתב-עתי עברי
בשעה קשה זו לספרותנו העברית ברוסיה
הגדולה בלייסקפ מעשה רב הוא; ואין
לדבוק בו ולחפש מגרעות; כי רבים הם
המכשולים, העומדים על דרך המערכת,
השואפת למצוא את התומר המתאים והראוי
לה, ועל-כרחו מסתמשת היא גם בחומר
א-רעי.

ואולם כשהגנו מעינים בכרך ב' של
"העבר", אנו רואים, שעולה הוא על הראשון
כמו בתכנון, כן בסדורו. ארעיות החומר
וקלישותו אינן בולטות בו כל-כך כמו בקודם
לה, אם כי בנוגע ללקוי הלשון, וביחוד
במאמרים המתורגמים, אינו ניכר בו שוני
לטוב. המאמר היחידי כמעט הכתוב עברית
שאינה צורמת את האוזן, הוא דוקא של סופר,
שאינו מצוי בספרות העברית (ש. ניגר).
וקלקלה כזו הרי ודאי שיכלה ומחויבת
המערכת לחקן!

בראש הזרנאל (גם מלה זו צורמת קצת)
בא סוף יומנו של י. ג. גורדון, ביומן זה אין
אותו הענין הרב, שאפשר היה לקוות מיומנו
של אחד מגדולי הספרות בדורו, וסבת החזיון
הוא שכתוב היומן בימי "שקיעת שמשו" של
המשורר.

כעין הד לשקיעה זו אנו מוצאים ברשימת
היומן מג' בתמוז:

"זה ימים ויחיים מעת אשר תקפה עלי
מחלתי וכברו ידי מזוקן, לא אשר עוד בכל
עת ובכל שעה שירה חדשה כאשר הסכנתי
בימי נעורי בהיותי בריא וסוד אלוהי עלי, כי
אם מפשש אני במעשי הקודמים וממשש
בצרורות מכתבי, ומתפרנס מן הישן; ויש

בחלק "לשון וספר" מענינים: המאמר של
הדר" ש. ברנפלד על היסוד העברי
בלשון הספרדית-היהודית, שהוא מעין נתח
פילולוגי, ו"לשון הכלי-זמרים" בטולין של
נח פריצקי.

חשוב מאד לפי תכנו המקיף הוא המאמר
"עם הספר" והספר של ש. א. ס. המספר
ביחסם של היהודים אל הספר בימים
הקדמונים ובימי-הבינים, המחבר משתמש
בחומר האצור בספרות התלמודית, ב"ראשונים"
וב"אחרונים", ומתאר תמונה בהירה כללית
של מצב הספר, היחס אליו, התפשטותו
וכל הנוגע לתפקיד, שמלא בחיינו בעבר
הרחוק.

ש. י. סטניסלבסקי מספר בקצרה
את חולדותיו של הביבליוגרף העברי בן
יעקב, בן-דורו של אד"ם הכהן, ומפרסם
תעודות אחרות, הנוגעות לנוסיונו של בן-יעקב
ליסד הוצאת-ספרים עברית ברוסיה בשנת
תרכ"א.

בחלק "מנהגים והיות" בא מאמר גדול
ורב ענין על המנהגים בחיי ישראל. המחבר
י. אלזט מפרט את המנהגים ב"עניני אכילה",
"עניני שבת ומועד", "עניני תנאים והתונה",
"עניני הריון ולידה", "עניני מיטה, מתים
ושבלות".

מתוך דבריו נכר, שהוא בקי בכל חזרי
התורה (המחבר הוא רב הרוצה בהעלמת
שמו), ולפיכך שם לו לתעודה להתחקות
אחרי שרשי המנהגים, לידתם והתהוותם,
להפלות המנהגים, שיש להם איזה יסוד
בחינו, מן המנהגים האטופים, שנשתרשו
בקרקע העברי על-ידי השפעה מן החוץ.
מתוך מאמרים כאלה אתה עומד על כמה
חזיונות משונים בחיינו ומציץ לתוך מסתרי
הנפש של המוני-העם.

אחרי מאמר זה באים "לקוטים" של
לחשים, סגולות פסלות, בדיחות, חידות ועוד
מן הפרורים, שגם הם נותנים מפתח לרוח
האומה ודרכי חייה.
בחלק "השיחות והשמועות" יש אגודות
שונות מחיי רבנים, צדיקים, מקובלים
וחסידים, ותכנס כתוכן הספרים של כותבי
ה"חסידות" אצלנו, כלומר, יותר ממה
שמוסרים המחברים "שיחות ושמועות",
ששמעו מפי זקנים, הם ספארים ומקשטים
אותן ב"יצורי הדמיון"...

בחלק הנקרא "כתבים" בא מאמר של
הדר" בראור בדבר החדשים בלבוב
בשנת תקמ"ב, לתולדות הישוב היהודי
בוולקיי-זקיי מאת פ. מארק, ועוד תעודות
שונות, שיש להן ערך הסטורי.

בסוף "רשומות" באות "אגרות" של
הריב"ל, מאפו, ד"ר ש. רובין, מ. ג.
ליילבלום, ביהוד מענין הוא המתב של
ליילבלום אל סטניסלבסקי, שמתוכו אנו
רואים את הישרנות, הפשטות והאמת הנפשית
של סופר זה, המורה בתומחו על הוסר
ידיעתו וגי', - מדה שאינה שכיחה ביותר
בסופרי תקופתו וגם של תקופתנו...

הפרופיסור י. קוליסר נותן במאמרו "היהודים והתעשית המשי במאה ה"ח בפרוסיה" דף הסטורי מענין מתולדות היהודים בגרמניה, שמתוכו אנו למדים על התפקיד הכלכלי, שמלאו שם היהודים ועל ערכו של זה באמנסיפיצה" שלהם.

וגם קוליסר הכן מטפל בתולדות היהודים בגרמניה ומבאר במאמרו "פוריס" פראנקפורט במאה השבע-עשרה" את הגורמים הכלכליים של הפרעות, שעשו הפועלים של עיר זו ביהודי המקום. ענין מחיי היהודים

פרק הסטוריה מלא ענין מחיי היהודים בפולין מספר ע. ג. פר ענק במאמרו "הרב ר' דובכר מייזליש". המחבר מוסר את פרטי חייו של רב זה, שהיה חזוין מיוחד במינו בעולם הרבנים לפי פרשת עבודתו המדינית (השתתפותו במרד הולנדי) ויחסיו הקרובים לאצילי פולין ורוסיה.

ש. ניגר מטפל בכתביו העבריים של אייזיק-מאיר דיק, דבר שלא נעשה עדיין בספרותנו. המחבר עומד על כל ספריו העבריים של דיק ומשתדל להראות את ערכם הספרותי וההסטורי. מטרתו, כפי שהוא מעיר בסוף המאמר, היא להוציא את ה"ניצוצות" של יצירת סופר ישרי מגדולתו, ולפיכך אינו בודק במומיו. ואכן צורקים זמני המחבר, שאינו דומה סופר שעבר זמנו לסופר בן-זמנו. סופר כריק ראוי לכך שנעלה אותו המעט הקיים משכבות האבק של העבר ונצייל אותו מן השכחה העולמית.

א. ש. שריקא ביר מספר את כל פרטי המשפט המבהיל של לעז פרענק, הוא בייליש האמריקני, אמנם נאמר זה לזכורה אין מקומו ב"העבר" כי ידובר בו על הנעשה לעינינו ממש, אבל רצוי הוא המאורע הזה, המגלה את פצעי היהדות האמריקנית לזכרון לדור אחרון.

ב. עלה לזוהרת" המנות הרמן כהן נגע הד"ר א. קאראל ני. ק. בהמשת הדפים שכתב, בכל השיטות הפיליסופיות העולמיות עד כהן ככלל.

מלבד כל המאמרים הנזכרים באו בסוף הספר זיתקה; פוטיגרפיה של הספר "קול שועת בת יהודה" מאת המומר י. ל. נעוואאוויץ. אל הספור מצורף מבוא מאת ב. ניג' יון כן, המישר על הנודת הששכלת מרפרפים, שאינם מצורפים לתמונה שלמה, כי הרי דברים שבעל-פה הם. ולחנם לא

צינה המערכת, כי נאומים הם, שהרי יש בזה משום לזולזל כמכבוד המנוה, שיבוא ויקראו על דבריו אלה כדברים שבכתב. בסוף המאמר "גרוג'ין" של ב. ע. ל- מ. ש. ב. יוסף המחבר קוים שרמוטים לתמונת החיים בבית-אולפנא "מוסר" זה, שלה שם שנים אחדות מימי נעוריו. דרך אגב מתאר בעל-המחברות בצבעים בהירים את הסביבה הבעל ביתית ברחוב היהודים בסוף המאה שעברה ואת מצב התנוון, שהיה שורר בסביבה זו.

דבר אשר דתיו בגניזה מהיותו קטן בעיני, ועתה חביב הוא עלי כדבר יקר עמית-יומין ואני מוציא אותו מקרן אלה ומעמידו בקרן אורה. וזה אמנם לאות, כי דללו והרבו מעיני כ, שחו בגות השיר ופסקה הנבואה". (שם 25)

מתוך שורות נוגות אלה עולה קולו הרפה והרצון של "נעים הזמירות" בדורו. זהו מעין דווי איום של הרואה בנר נפשו, כי הולך הוא וכבה, ומתאמץ להאציל על עצמו מגלה האור הרחוק של חיינו הקודמים ומיצירתו הקודמת.

ולפי שהמשרר עצמו הרגיש אז, כי דללו מעיניו, לא יפלא, שאין אנו שומעים עוד את קלוחם החי ביומן שלו. הדברים טובבים שם ברובם על קטנות, כגון פרושי מלות, התאוננות וקינות על פשיטת-הרגל של בית גינבורג, עיני משרה ועבודה ועניני בית וכוומה. אופיים הם מאד דברי גורוין על הישוב

בארגמניה ועד כמה הוא חרד ורואג לחנוך ילדי המתישבים, שיתאים לרוח התורה והאמונה... והלא אדם זה היה לזוהר חרדים! ש. גינבורג עומד על ה"בהלה" בשנת תקצ"ה, כשהתפשטה המטועה בקרב יהודי רוסיה, שיאמרו הנשואין, ועל היחס של האינטליגנציה היהודית אל הפולטיקה של ניקולאי הראשון בנוגע ליהודים. כדי לתת תמונה בהירה של הבהלה, הוא מפרסם את ספורו של אייזיק-מאיר דיק "הבהלה", שעדיין לא נדפס עד עכשיו בעברית. אם

נסיר את הפסולת המשכילית שבספור זה, הספוג הממור חי ומכיל תאורים היוניים - נובל לקרוא אותו בעונג גם עכשיו. צינברג מטפל במלחמת הקהל ב"רב האחרון" בולרנה. המחבר מתאר את העייצות והתקפיות של הקהל והפרנסים היהודים, שדכאו את כל מי שדרש לצדק ויורש בעיני הצבור. המאמר מוסד בעיקרו על פנסק אחד ברבר הריב והמחלוקת, שפרצו בין פרנסי הקהל הוילנאי והאב"ד האחרון, אלא שהרבה המחבר בהעריית ציונים המכבידים על הקורא לעמוד על עיקר הדברים.

ב. פרפופים" של י. ל. קנטור וש. פרוג, שתוארוו על-ידי רעם המנית ד"ר י. קצנלסון בנאומים שונא אחרי מותם. יש לה שרטוטים מרפרפים, שאינם מצורפים לתמונה שלמה, כי הרי דברים שבעל-פה הם. ולחנם לא צינה המערכת, כי נאומים הם, שהרי יש בזה משום לזולזל כמכבוד המנוה, שיבוא ויקראו על דבריו אלה כדברים שבכתב.

בסוף המאמר "גרוג'ין" של ב. ע. ל- מ. ש. ב. יוסף המחבר קוים שרמוטים לתמונת החיים בבית-אולפנא "מוסר" זה, שלה שם שנים אחדות מימי נעוריו. דרך אגב מתאר בעל-המחברות בצבעים בהירים את הסביבה הבעל ביתית ברחוב היהודים בסוף המאה שעברה ואת מצב התנוון, שהיה שורר בסביבה זו.

אם נתכונן אל החומר המגוון, שבא ב"העבר" וזנר, כי ברובו חובר על-ידי כחות מקומיים - הרי נודה, שקובע הוא ברבה לעצמו.